

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 1

Opakování

(V testu s uzavřenými odpověďmi je minimálně jedna odpověď vždy správná)

1. *Jazyk je:*
 - a) schopnost člověka dorozumívat se
 - b) konkrétní promluva
 - c) abstraktní systém znaků a pravidel

2. *Ve které trojici jazyků je jeden neslovanský jazyk?*
 - a) lužická srbština, ukrajinština, chorvatština
 - b) slovenština, ruština, bulharština
 - c) srbština, litevština, čeština
 - d) staroslověnština, makedonština, polština

3. *Dánština, holandština, islandština, norština švédština jsou jazyky:*
 - a) románské
 - b) germánské
 - c) baltské
 - d) ugrofinské
 - e) indoevropské

4. *Mezi románské jazyky nepatří:*
 - a) rumunština
 - b) maďarština
 - c) francouzština
 - d) italština

5. *Mezi západoslovanské jazyky kromě češtiny patří:*
 - a) polština a ruština
 - b) polština a slovinština
 - c) polština a slovenština
 - d) lužická srbština a ukrajinština

6. *Jazyk slouží v komunikaci jako:*
 - a) komunikační kanál
 - b) komunikační kód
 - c) komunikační téma

7. *K neverbálnímu druhu komunikace nepatří:*
 - a) doplňující obrázky
 - b) slova
 - c) mimika
 - d) podání ruky

8. *Estetická funkce jazyka je v první řadě prostředkem:*
 - a) dorozumívání
 - b) uměleckého působení
 - c) myšlení

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 2

9. *Staroslověnština:*
- je vývojovým předstupněm pračeštiny
 - je prvním spisovným jazykem Slovanů
 - byla užívána v 9. století
 - byla přirozeným jazykem
10. *Který z uvedených jazykových útvarů patří do spisovného jazyka?*
- argot
 - hovorová čeština
 - slang
 - obecná čeština
11. *Argot je*
- mluva společensky deklasovaných vrstev
 - totéž co slang
 - profesionální mluva odborníků
 - mluva územně omezená
12. *Vytvořte správné dvojice výrazů domácích a mezinárodních:*
- syntax
 - morfologie
 - stylistika
 - ortoepie
 - ortografie
 - etymologie
- nauka o slohu
 - nauka o spisovné výslovnosti
 - skladba
 - pravopis
 - nauka o původu slov
 - tvarosloví
13. *Bibliografické údaje zahrnují:*
- obsah a osnovu
 - autora a údaje o vydání
 - rejstřík a resumé
14. *Jaký oddíl odborné publikace vyhledáte, potřebujete-li zjistit stránku či stránky, kde se nachází termín, jenž vás zajímá?*
- rejstřík
 - resumé
 - výpisek
 - výtah
15. *Stylistika se zabývá:*
- výběrem a uspořádáním jazykových prostředků
 - písemnou podobou jazyka

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 3

- c) stavbou vět a souvětí
d) původem slov
16. ***Která tvrzení neodpovídají výchozímu textu?***
činný tvar 235
(...)
morfologie 6, 7
(...)
pasivní tvar 235, v. trpný tvar, tvar trpného rodu
(...)
trpný tvar 235, v. tvar trpného rodu, pasivní tvar
(...)
tvar slova 6, **99** n.
tvar činného rodu 235, v. aktivní, činný tvar
tvar trpného rodu 235, 327, v. pasivní, trpný tvar
tvarosloví 6, **87**, v. morfologie, nauka o stavbě slova
tvarotvorná přípona 91, 100
tvoření slov 7, způsoby tvoření slov **90** n.
tvrdá souhláska 26

Tvrzení o výchozím textu:

- a) Jedná se o rejstřík.
b) Hesla v textu jsou uspořádána abecedně.
c) Zkratka v. znamená výše.
d) Pojmy aktivní tvar a činný rod znamenají totéž.
e) Tučně vtištěná čísla označují stránky, na nichž se daný pojem vykládá či vysvětluje podrobněji.
f) Tři tečky v závorce jsou signálem, že z originálního textu bylo při citaci pro účely této testové úlohy něco vynecháno.
g) Výchozí text byl vybrán z encyklopedie.
h) Aby bylo možno nalézt v knize všechny dostupné informace o určitém heslu, stačí ve výchozím textu vyhledat buď český, nebo latinský název daného termínu.
17. ***Základní zvukové jednotky se nazývají:***
a) písmena
b) hlásky
c) slabiky
18. ***Vokál je odborný název pro:***
a) samohlásku
b) souhlásku
c) dvojhlásku
19. ***Mezi znělé souhlásky patří:***
a) b
b) d
c) g
20. ***Mezi neznělé souhlásky patří:***

EROPSKÁ UNIE

esf

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVYOP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 4

- a) š
b) z
c) ž
21. *Příklonky jsou:*
a) slova trvale nepřízvučná
b) slova připojující se před přízvučné slovo
c) slova připojující se za přízvučné slovo
22. *Rychlost mluvené řeči se nazývá:*
a) intonace
b) frázování
c) tempo
23. *Vyber zavřené slabiky ve slově nejlepší:*
a) nej
b) lep
c) ší
24. *Hlavní přízvuk v českých slovech je:*
a) pohyblivý
b) stálý
c) na poslední slabice slova
d) na první slabice slova
25. *Ve větách oznamovacích je větná melodie:*
a) stoupavá
b) klesavá
26. *Asimilace je:*
a) nedbalá výslovnost
b) spodoba znělosti
c) výslovnostní změna mezi párovými souhláskami
27. *Jak rozumět výroku výslovnost [zme] je neortoepická?*
a) tato výslovnost je nespisovná
b) tato výslovnost je v souladu se spisovnou výslovnostní normou českého jazyka
c) tato výslovnost není v souladu s pravidly českého pravopisu
d) ani jedna z předchozích tří variant není správná
28. *Slovo svět obsahuje:*
a) 4 písmena, 5 hlásek
b) 4 písmena, 4 hlásky
c) 5 písmen, pět hlásek
29. *Kolik jazykových chyb je v textu: Dni pomalu ubýhali ale naše domněnky se stále nepotvrzovaly. Oběvili jsme důkazy jejich trestné činnosti, ale vinníci nebyli dopadeni. Číslo šestnáct je dělitelné dvěmi. O vánocích býváme u našich přátel.*
a) 7 chyb

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- b) 9 chyb
- c) 11 chyb
- d) 13 chyb

Nauka o slovní zásobě (lexikologie)

Slovní zásoba.....
.....
.....

individuální slovní zásoba:

aktivní.....
pasivní.....

Slovníky

.....
thesaurus.....
.

1) překladové (dvou i vícejazyčné)

2) výkladové – vysvětlují význam slova tímž jazykem, jímž jsou uvedena heslová slova:

- a) **naučné (encyklopedické)**
Ottův slovník naučný (28 svazků, 12 svazků dodatků)
Příruční slovník naučný (4 svazky)
Encyklopedie světového malířství
Slovník literárních směrů a skupin
Ekonomická encyklopedie
Naučný slovník zemědělský

- b) **jazykové**
Slovník spisovné češtiny (1 svazek)
Slovník spisovného jazyka českého (4 svazky)
Příruční slovník jazyka českého (9 svazků)

3) speciální:

- historické..... J. Gebauer: Slovník staročeský
- etymologické V. Machek: Etymologický slovník jazyka českého nářeční.....
- frazeologické.....
- cizích slov.....
- věcné a synonymické.....
- ortoepické.....
- Pravidla českého pravopisu.....

Slovníky podle způsobu řazení slov a slovních spojení

EVROPSKÁ UNIE

esf

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Inovace
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 6

- a) abecední.....
- b) zpětné (retrográdní).....
-
- c) věcné (pojmové).....
-

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 7

Cvičení

1. Přiřadte k jednotlivým úryvkům zdroj, z něhož byly převzaty:

A)

anděl [z řec. *angelos*, posel], v judaismu, křesťanství a islámu nadpřirozená, nadlidská bytost (duch) zprostředkující kontakt mezi Bohem a lidmi (→ anděl strážný), ochránce tvorů na Zemi, opak → ďábel. Jednotliví a. nebo jejich skupiny mají často vlastní jména (Michael, Gabriel, Rafael, Uriel, cherubové, serafové)

B)

anděl, stč. též a slc. anjel (toto ze střlat. výslovnosti *anjelus*), v tom pak „předržením závěru, potřebného k *n*, vznikne *ñ* v anděl, které ovládlo“ (Janko ČMF 12.225). – Vše z ř. *ἄγγελος* posel (v křesťanském učení = posel boží): b. r. sln. *angel*, ukr. *anhel*; ale stsl. *an(ъ)gelъ*, sch. *andeo*, pol. *an(g)iol*, č. *anděl* (z toho hl. *jandžel*, dl. *janžel*) pocházející z balkánské výslovnosti se zněnou výslovností se změkčeným *g*, které se změnilo v *d'* (z csl. je i maď. *angyal*). Frinta WeltSl 4.1959.190.

C)

anděl, -a, m (5. j. -i, 1. mn. -é) (l<т) 1. (náb.) *nadpřirozená bytost zobrazovaná obyč. s křídly*: a. strážný, strážce; zlí, zavržení, padlí a-é *ďáblové*; přen. kníž. a. míru, lásky, smrti ♦ je (krásná, dobrá, nevinná) jako a. 2. expr. *ušlechtilý, dokonalý člověk (zvl. žena)*: matka, manželka byla a.; -sklý příd.: a-á křídla; přen. a-á povaha, bytost *mírná, ušlechtilá*; a-á hudba *krásná* ♦ mít a-ou trpělivost *velkou*; -y přísl.; **andělek**, -lka, **andělíček**, -čka m (mn. 1. -ci, -kové, 6. -cích) zdrob.; přen. expr. *milá osoba (zvl. dítě)*: zlatovlasý a. ♦ polykat a-čky *vodu při potápění n. tonutí*

D)

padlý anděl

(zast. 1. nábož.; 2. kníž) 0 vok

1. (v nábož. představě) *ďábel, satan* 2. (svobodná) *dívka, kt. pozbyla panenství, popř. dívka lehkých mravů; též nevěstka* 1. Satan s legionem padlých andělů (Zeyer). 2. Dívčina krásná, anjel padlý (Mácha). ♦ Podle bibl. podání byli andělé, kteří zhřešili, zavrženi do pekla. □ S 1 černý anděl S 2 padlá dívka Cf zlý duch; zlá moc; zlé síly/mocnosti; - lehká/povětrná/ prodejná žena/ženská; lehké děvče n. lehká dívka

- A a fallen angel N gefallener Engel, F l fille de joie R 1. падший ангел

- encyklopedie nářečí
- etymologický slovník
- fonetický slovník
- frazeologický slovník
- Slovník spisovné češtiny
- všeobecná encyklopedie

2. Největší slovník českého jazyka je

- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost
- Slovník spisovného jazyka českého
- Příruční slovník jazyka českého

3. Pasivní slovní zásoba

- je souhrn všech existujících slov českého jazyka
- je tvořena běžně užívanými slovy jednotlivce
- jsou slova, jimž rozumíme, ale nepoužíváme je

4. Slovní zásoba českého jazyka čítá podle Příručního slovníku jazyka českého cca

- 250 000
- 350 000
- 450 000

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dělení slovní zásoby

1. hledisko stylistické :

- a) slova **slohově neutrální**.....
- b) slova **slohově zbarvená**

2. hledisko spisovnosti:

a) slova spisovná:

- běžná
- hovorová
- knižní
- odborná (termíny)
- básnická (poetismy).....

b) slova nespisovná:

- z obecné češtiny
-
- nářeční (dialektismy).....
-
- profesní a slangová
-
- argotická.....
-

3. hledisko dobového zbarvení:

- a) historická (historismy).....
-
- b) zastaralá (archaismy)
-
- c) nová (neologismy).....

4. hledisko citového zbarvení (expresivita):

- a) kladně citově zbarvená
- dětská
- hypokoristika.....
- eufemismy.....
- b) záporně zbarvená – hanlivá (pejorativa)
-
- zhrubělá.....
- vulgární.....

dysfemismus.....

Cvičení

1. Rozlište slova stylově neutrální (bezpříznaková) a stylově zbarvená (příznaková). Určete druh stylového zbarvení:

nosnost, mléko, dráb, disketa, sluníčko, pětikilo, smutný, odvětit, vesna, škola, les, barabizna, psina, jarý, jeden, jíst, zítra

2. Která z následujících slov by se mohla vyskytovat v běžném hovoru, v odborné stati, v básni, v historickém románu?

štelovat, páže, tečna, lepý, primogenitura, uleják, purkmistr, mikrosvět, lapka, jeseň, fabrika

3. Nahradte slova nářeční spisovnými českými slovy:

vybírat erteple, lozit po stromech, sbírat černice, velikonoční straky, ogaři na dědině

4. Vyhledejte slova knižní a nahradte slovy běžně používanými, ale téhož významu:

Robátko se na nás usmálo. Posléze se ozval břeský pochod. Dostavil se kýžený úspěch. Celou neděli setrval na loži a lkal nad svým neštěstím, neb takové hoře bylo nad jeho síly. Byl jsem poslán koupiti čerstvé jaternice. Blankytné nebe se najednou zatáhlo. Brunátné slunce se rozzářilo. To je neblahá zvěst. Šel mu v ústrety. Zesnul záhy po své ženě.

5. Nahradte výrazy knižní, zastaralé nebo poetické slovy významově shodnými, ale spisovnými a slohově neutrálními:

háv, jelikož, krmě, ženitba, chorý, teskný, holedbat se, leč, necht', nikoli, šlojř, žernov

6. Nahradte nevhodné nebo příznakové výrazy vhodnějšími českými:

kurážný chlapec, nejevil žádný interes, nežinýrujte se, potvrzení se štemplem žádné dlouhé štráchy, s velkým gustem, chutný štrúdl, horentní ceny, frapantní rozdíl, šarmantní hostitelka, žena decentního chování, žoviální člověk, nonšalantní vystupování, překerní situace

7. Z hlediska dobového zbarvení odlište archaismy, historismy, neologismy (zvl. slova vzniklá v nové době):

tarasnice, aerobik, drahně, rychtář, uzřít, dráb, krejzlík, moderátor, privatizace, konšel, biřic, vozová hradba, lunochod, euro, chudobinec, laser, vůkol, převelice

8. Uvedte eufemismy místo těchto výrazů:

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Lže. Je tlust'och. Je starý. Je opilý. Rozvedli se.

Slovo a pojmenování

Slovo.....
Pojmenování.....

Typy slov:

pojmenovávají skutečnost.....
poukazují na skutečnost.....
vyjadřují pocity, výzvy napodobují zvuky.....
vyskytují se **v gramatických konstrukcích**.....
označují **konkrétní a jedinečné skutečnosti**.....

Pojmenování mohou být:

jednoslovná
víceslovná (sousloví).....
a) odborné názvy.....
b) frazeologická spojení (frazémy).....
.....
.....

Pojmenování jsou podle původu:

značková.....
.....
popisná, motivovaná.....
.....

Slovo a jeho význam

Sémantika.....

a) Slovo má význam:

slovní (lexikální, věcný, obsahový).....
mluvnický (gramatický).....

z tohoto hlediska rozlišujeme slova:

lexikálně gramatická.....
lexikální.....
gramatická.....

b) Složky významu slova

rozsah.....
obsah.....
.....
.....

Významové vztahy mezi slovy

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

slova nadřazená.....
 podřazená.....
 souřadná.....

Cvičení

1. *Podtrhněte sousloví, odlište termíny a frazeologická spojení:*

Oknem k nám zalétl otakárek fenyklový. Je to vzácný motýl. Učili jsme se rozlišovat vzory pro skloňování podstatných jmenn. K dopravním prostředkům patří vlak, automobil, kolo, letadlo. Pozor na nebezpečné žíraviny, jako je kyselina sírová. Dnes jsem nemohl usnout a spal jsem jako na vodě. Neměl nikdy na růžích ustláno. Sedí jako buchta. Dvakrát měř, jednou řež.

2. *Uvedte rčení, přirovnání, ustálené obraty, v kterých se objevuje slovo buk, dub, pařez, slon, jablko, proutek, zub (zuby)*

3. *Přiřadte k následujícím rčením příslušné vlastnosti:*

kam ho postavíš, tam ho najdeš	čerti s ním šijí
všechno mu padá z ruky	má zlaté ruce
je samá ruka, samá noha	je do větru

4. *Rozlište slova lexikální, lexikálně gramatická a gramatická:*

ten, opice, jednička, zpívat, nad, ať, hop, draze, jemný, vyprat, vedle, stůl, kotě, haf, tam, žádný, nikdo

5. *Odlište slova značková od popisných: pěvec, sůl, rostlina, kyslík, teploměr, tráva, hodiny, sněhobílý, chudý, letadlo*

6. *Srovnejte od nejmenšího rozsahu významu k největšímu následující skupiny slov: kov – nerost – zlato, jméno – podstatné jméno – slovo, křivka – čára – elipsa, savec – zvíře – vlčák – šelma - pes – tvor*

7. *K uvedeným slovům uvádějte slova významově podřazená:*

ryba, zelenina, jídlo, obilí nábytek, tanec

8. *Který souřadný termín v řadě chybí?*

maskulinum, femininum,.....; indikativ, imperativ,; pozitiv, komparativ,; singulár,; nominativ, ,dativ

9. *Které slovo není s ostatními významově souřadné?*

Amerika, Asie, Austrálie, Anglie, Evropa

10. *V které řadě nejsou jen slova významově souřadná?*

- a) pšenice, proso, žito, oves, ječmen
- b) flétna, klarinet, hoboj, fagot
- c) jablko, hruška, švestka, meruňka
- d) hřib, křemenáč, houba, bedla

11. *Zkuste vyjádřit, v jakém vztahu jsou slova v následujících skupinách. Co je spojuje, co mají společného?*

- a) les, lesíček, zalesnit, lesík, lesník, polesí, prales

- b) učitel, sběratel, tazatel, skladatel
- c) prales, pradávný, praotec, pračlověk, pravěk
- d) čtenář, román, signatura, katalog, anotace
- e) černý – bílý, černoč – běloch, světlo - tma

Významové vztahy mezi slovy

Slova **jednovýznamová** (jednoznačná, monosémantická).....

.....

Slova **mnohovýznamová** (mnohoznačná, polysémantická).....

.....

Význam slova:

základní (primární, původní).....

druhotný (sekundární, odvozený).....

Mnohoznačnost (polysémie).....

Cvičení

1. *Rozdělte slova na jednoznačná a mnohoznačná:*

tasemnice, zámek, náves, měkkýš, kostra, Afrika, lístek, kroužkovec, cukr, oxid, loket, kmen, klobouk, haf, příslovečné určení, provaz, ručička, tečna, klíček, vzor, matka, citoslovce, slepiš, elektřina, škola, půda, strávit, Pardubice, klíště

2. *V kterém bodě jsou uvedena jen slova jednoznačná?*

- a) zámek, diskuse, malta, ocún
- b) očníce, zaměstnavatel, slivovice, nadporučík
- c) výstup, ocel, hon, pestík
- d) ústav, cukrovka, cvik, Praha

3. *V kterém bodě jsou uvedena jen slova mnohoznačná?*

- a) obsah, korunka, chronometr
- b) jehla, náramek, velryba
- c) stopka, list, lopatka
- d) Eva, výška, kohout

Homonymie.....

Homonyma.....

Druhy homonym:

a) homonyma lexikální:

úplná.....

částečná.....

nepravá:

homografy.....

.....

homofony.....

- b) homonyma morfologická.....
 c) homonyma slovně druhová.....

Cvičení

1. *Užijte slov ve větách nebo slovních spojeních, aby vznikla homonymita slov:*
 rys, žínka, brnění, žít, vinný, utratit, jeřáb, matka

2. *Užijte ve větách nebo slovních spojeních, aby vynikla homonymita tvarů:*
 rubáš, kosa, praví, víru, má, pil, doprava, perem, hub, zřídlo

3. *Homonyma jsou v řadě (řadách):*

a) travička zelená – žena travička	c) včelí úlek – úlek a překvapení
b) jazyk v ústech – český jazyk	d) mladý rys – technický rys

4. *Pojmenujte typy homonymity v následujících příkladech:*

Dítě nám **kynulo** na pozdrav. Těsto **kynulo** v míse. Nosí **aktovku** na zádech. Ochotníci nastudovali **aktovku** Václava Havla. Závodník provedl úspěšně **hod** oštěpem. **Hod** Boží velikonoční je sváteční den. **Utržené** rány se dlouho hojily. **Utržené** květiny ze zahrady zdobily stůl. Těšil se dobrému **zdraví**. Srdečně Tě **zdraví** Petr.

5. *Určete rozdíly v obsahu slov:*

písek – Písek, Betlém – betlém, hrad – Hrad, Tokaj – tokaj, pascal – Pascal

6. *Vysvětlete význam slov, o jaký typ homonym se jedná:*

býlí – bílí – bílý, bydlo – bidlo, sýra – síra, umývá – umívá, lýčeny – líčeny, pyl – pil, slepýš – slepiš, visel – visel, výří – víří, výška – vížka, obětí – objetí, vrch - vrh

7. *Užijte ve větách homofony:*

zhlédnout – shlédnout, zmotat – smotat, snop – snob, blýská – blízká, mýval – míval, zbit – sbít, vyla - vila

8. *Rozlište, kde jde o homonymitu a kde o mnohoznačnost:*

topit v kamnech – **topit** kořata, **ostrý** nůž – **ostrý** zrak, výherní **los** – severský **los**, **žít** trávu – **žít** v klidu, odborná **škola** – básnická **škola**, **vinný** ocet – **vinný** člověk, **falešný** úsměv – **falešný** chrup, **taška** na zádech – **taška** na střeše, český **granát** – dělostřelecký **granát**, ostré **hrany** – zvonit **hrany**, **chřest** mečů – vařený **chřest**, **jádro** ořechu – **jádro** problému, slepice a **kohoutek** – **kohoutek** vodovodu

Synonyma

mohou se lišit např.:

- a)hledět – dívat se - čumět
 b)děda – dědoušek - dědek
 c)zlomenina - fraktura

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

d)zemřít – eksnout

význam synonym:

Slova významově blízká

průhledný – průsvitný.....
nesmělý – ostýchavý.....

Antonyma (opozita)

význam antonym:

Paronyma

Cvičení

1. Uvedte synonyma ke slovům:

adaptovat rázný.....
adoptovat rázovitý.....

skromný křepký.....
skrovný křehký.....

2. Vytvořte řadu synonym:

únava.....
nesmírný
myslit
podružný
skulina
boj

3. Všechna zde uvedená přídavná jména můžeme rozdělit do pěti významových skupin, z nichž každá pojmenovává jednu charakterovou vlastnost:

ješitný, roztržitý, rozmazlený, potměšilý, potutelný, pyšný, domýšlivý, poťouchlý, roztěkaný, samolibý, nadutý, rozmařilý, zlomyslný, rozhazovačný, úskočný, zhýčkaný, marnivý, hýřivý, marnotratný, nesoustředěný, změkčilý, nepozorný, rozptýlený

4. K uvedeným slovům utvořte antonyma:

bdělý, ukončit, útok, koupě, lakomý, civilní, šeptat, skromnost, předmluva, církevní, jednoduchá věta, občas, nakřivo, bystrý žák

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 15

5. Určete věcný význam přejatých nebo obnovených pojmenovacích prostředků:

- ekologie.....
- aukce
- suverenita
- sponzorovat.....
- federace

- referendum
- populismus.....
- sumit.....
- rekvalifikace.....

6. Napište, z kterého vědního, uměleckého či pracovního oboru jsou následující termíny, vysvětlete jejich význam:

- skalpel
- metabolismus
- freska
- novela
- buly
- eufemismus.....

7. Uved'te vhodná přirovnání:

- je chudý.....
- tichý.....
- lehký.....
- má hlad.....
- zdravý

8. Vysvětlete význam těchto ustálených spojení:

jít k duhu, nechat na holičkách, vodit za nos, ostrouhat mrkvičku, chytat lelky, dát košem

Změny slovního významu

věcný význam slova – **ustálený** (beze změny)
- **proměnlivý**:.....

a) zužování významu

.....
.....

b) rozšiřování významu

.....
.....

c) přenášení pojmenování :

přenesený význam má spojitost s původním významem:

metafora

stolička (zub), hřeben (na hlavě ptáků, na střeše, pohoří apod.)

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 16

děšť bubnuje, hrom bije - **personifikace**

ostrý tón, černé úmysly, chladná odpověď

hrát první housle

lazar, jidáš

metonymie

smazat tabuli (písmo na ní).....

číst Jirásku (jeho romány)

hrát Smetanu (jeho skladby)

sladkost (cukrovinka)

watt.....

manšestr.....

synekdocha

vrátit se pod rodnou střechu (dům)

živit pět hladových krků (děti)

d) **změna v hodnocení** (posun významu)

zhoršování významu.....

zlepšování významu.....

e) **eufemismus**.....

být v náladě.....

f) **dysfemismus**.....

g) **litotes**.....

nemohu nezareagovat.....

h) **hyperbola**.....

moře slz.....

i) **ironie**.....

pěkné počasí (za bouřky).....

j) **sarkasmus**.....

k) **kakofemismus**.....

ty darebo.....

Cvičení:

1. U vyznačených slov rozhodněte, zda jde o význam základní, či přenesený:

Jedli jsme z nových talířů. Snědl jsem talíř polévky, mísu knedlíků a vypil sklenici piva. Nosí zlatý náramek. Jsi má zlatá holčička. Donesl psaní na poštu. Psaní mu ve škole dělalo potíže. Po ulici tekla proud vody. Vypnuli elektrický proud.

2. Uvědomte si změnu významu slov při změně mluvnického čísla:

novina – noviny, paměť – paměti, pivo – dvě piva, hodina – hodiny, srážka – dešťové srážky, váha – váhy, neděle – dvě neděle, léto – léta

3. Vyložte podstatu přenesení pojmenování. O který typ přenesení se jedná?

Ztratil střechu nad hlavou. Nebudu se s tebou párat. V cukrárně měli různé dobroty, zvláště kočičí jazýčky, tunely a rakvičky. Jak někdo může být taková udavačská

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 17

krysa! Dejte pozor na nechráněný železniční přejezd. Vyprávěl nechutné vtipy. Bratr má novou škodovku. Máme v knihovně celého Jiráska. Děda přinesl slepicím krmení. Bolí ho krční mandle. Na jaře kvetou kočičky. Jeho svědomí se probudilo. Nevydrží bez nikotinu ani čtvrt hodiny. Na polích ještě leží sněh.

Tvoření slov

Slovotvorba (derivologie).....

Způsoby tvoření slov:

Odvozování.....

Skládání.....

Zkracování.....

Cvičení

Určete způsob tvoření následujících slov:

bezmocný, velmoc, soustružník, kovodělník, kovadlina, nástrojař, strojmistr, zloděj, dřevorubec, Sazka, dřevařství, půdorys, přenocovat, ZŠ, nocleh, okukovat, okamžik, činohra, rozednění, spisovatel, chvalořeč, vychvalovat, zamžikat, zemědělec, výrobce, starobylý, např., hromobití, Vyšehrad

Odvozování (derivate)

.....
.....

Struktura slova

každé slovo lze rozdělit na tzv. **morfémy** =

.....

základní typy morfémů:

kořen (radix) =

.....

.....

.....

přípona (sufix) =

.....

.....

.....

předpona (prefix) =

.....

Ve struktuře slova dále vydělujeme :

kmen: (typický pro slovesa) část slova, která vznikne oddělením koncovky (kořen slova je rozšířen o kmenotvornou příponu, **prosi** -, pros-i-l , **tiskn**-, tisk-n-ou)

slovotvorný základ: část slova základového, která je základem pro vytvoření slova nového (nazelenalý – vytvořeno ze slova zelený, slovotvorný základ zelen-)

slovotvorný prostředek: přípona (slovotvorná, kmenotvorná), předpona, koncovka (list-í - většinou ale tvoříme koncovkami pouze tvary téhož slova)

základové slovo: slovo, od kterého je jiné slovo odvozeno (smrk – smrkový)

Typy odvozování:

příponové (v češtině nejčastější):

předponové:

koncovkové:

předponově příponové:

předponově koncovkové:

.....

Příklad morfematického rozboru: námořnického, rozházíš

ná	moř	ni	ck	ého
předpona	kořen	přípony		koncovka
roz	ház	í		š
předpona	kořen	kmenotvorná příp.		koncovka

Cvičení

1. Řekněte, z čeho vznikla slova:

bezvládí, podlesí, nádraží, záhoří

Vyčleňte předpony, kořeny, přípony, koncovky uvedených slov

2. Roztřídte uvedená slova do skupin podle příbuznosti:

a) nosit, nosík, nosič, nosatý, nositel, nosní, nosník, nános, nosatec, nosorožec

b) topič, topit se, topivo, zatápět, toporný, utopenec, topný, topůrko, otop, zátopa

c) ladit, sladký, ladný, naladit, slad, nálada, sládek, soulad, sladce

3. Označte kořeny následujících slov:

kravín, trní, veslovat, nábřeží, udělat, odbíjená

4. Provedte morfematický rozbor:

soucitný.....

překvapení.....

nedostatek.....

vzpomínat.....

nevyčíslitelný

učitelka.....

prarodič.....

nemyslitelný.....

beznadějný.....

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 19

nejsem.....
hlídač.....

5. Určete, o které základové slovo (popř. o která základová slova) se opírají tato uvedená slova:

učivo....., posluchárna....., přivítat....., rybářský.....,
praskot....., zahrada....., novinářský....., nákyp.....

Odvozování podstatných jmen:

a) příponami

názvy činitelské – (uči-**tel**, topi-**č**,
mal-**íř**, rozhod-**čí**, nájem-**ník**)

názvy konatelské –(nástroj-**ář**, ovč-**ák**, stroj-**ník**, účet-**ní**)

názvy podle příslušnosti –(Egypt-**an**, Pol-**ák**,
Brň-**an**, Přemyslov-**ec**, ras-**ista**)

názvy prostředků – předměty podle účelu, k němuž slouží, od sloves(vysíla-**čka**,
leta-**dlo**, svěr-**ák**, sluchá-**tko**)

názvy výsledků děje – co vzniká dějem, od sloves (výhon-**ek**, vyhláš-**ka**, hobl-**ina**,
destil-**át**)

názvy nositelů vlastností – osoby, zvířata, věci (stař-**ec**, divoč-**ák**, čern-**och**, sír-**an**,
listn-**áč**)

názvy míst – místa, podle toho, co se na nich koná, je v nich uloženo,
od pod. jmen (kotel-**na**, holub-**ník**, popel-**nice**, bahn-**iště**),
od sloves (čist-**írna**, cvič-**iště**, opatr-**ovna**)

názvy přechýlené – pojmenování žen (žák-**yně**, lékař-**ka**, král-**ovna**, Novák-**ová**)

názvy mláďat – (slůn-**ě**, holoub-**ě**, vnouč-**e**)

názvy zdobné (dár-**ek**, dár-**eček**, ryb-**ka**, ryb-**ička**, prst-**ík**, ruč-**inka**), hláv-**ka**

názvy zveličené – citové zabarvení (chlap-**isko**, zaj-**och**, lotr-**as**)

názvy hromadné (list-**í**, kraj-**oví**, dělni-**ctvo**, chudi-**na**)

názvy abstraktní – vlastnosti a děje (chytr-**ost**, chud-**oba**, přátel-**ství**, psan-**í**, chov-
dup-**ot**, služ-**ba**, škyta-**vka**)

b) předponami

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 20

zesilující – vel-mistr, pra-vnuk, pře-sila; **zeslabující** – pa-klíč, pří-chuť; **společenství** – sou-rozenec, spolu-vina; **z předložkových pádů** – ná-trub-ek, proti-jed; **jiné** - nad-výroba, před-prodej, mezi-stanice

Cvičení

1. Pojmenujte člověka, který patří ke skupině autorů kolem časopisu Lumír, je stoupencem kalicha, je z rodu Přemyslova, je přívržencem T. G. Masaryka, je stoupencem generála de Gaulla, je z ciziny, provinil se, není členem politické strany, barví látky, staví lešení, sváří, pracuje na jeřábu

.....

.....

2. Napište jména obyvatelů těchto měst:

Praha....., Pardubice....., Kostelec.....,
Mnichovo Hradiště....., Kocourkov....., Moskva.....,
Malá Strana....., Podskalí....., Neapol.....,
Nymburk....., Amsterdam....., Kartágo.....

3. Napište, jak se jmenuje obyvatel:

Země....., Měsíce....., Marsu....., města....., vesnice
....., Orientu....., Asie....., Irák....., Írán.....,
Peru....., Chile....., Alžírsko....., Panama....., Mali
....., Brazílie....., Jordánsko....., Izrael.....

4. Uvedte k daným jménům mužů přechýlená jména žen:

inženýr....., ministr....., pedagog....., obhájce....., chirurg
....., dramaturg....., Slezan....., Korejec....., Syřan
....., Kubánc....., jmenovec....., biolog....., vrátný.....

5. Uvedte ženská příjmení k těmto jménům:

Vaněk....., Mikeš....., Dítě....., Lev....., Hrabě
....., Anderle....., Janů....., Macků.....,
Benoni....., Osol sobě....., Vítámvás....., Krasicki.....,
Koičev....., Balý....., Pavlůj....., Mathé.....

6. Vysvětlete významový rozdíl mezi dvojicemi slov:

nakladatel	-	nakladač	plavec	-	plavčík
sběratel	-	sběrač	stavař	-	stavbař - stavebník

7. Uvádějte jména dějů odvozená příponami –ba, -ot, -ka nebo koncovkami od těchto sloves:

volit, tlouct, orat, tvořit, okopávat, dláždit, šeptat, unavit, přít se, napravit, pokynout

8. Uvádějte jména výsledků děje odvozená příponami –ek, -ina od těchto sloves:

zbořit, odpaďnout, drtit, přirůst, štěpit, zlomit, vyloupnout, přebýt, násobit, doplnit

9. Uvedte názvy míst, kde se:

chovají krávy, telata, drůbež, válcuje kov, vyrábí ocel, cihly, platí clo, udí maso, úřaduje, parkuje, pere a suší prádlo, hraje, podávají úřední listiny

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

10. Doplňte *i/y, í/ý*, odůvodněte:

voz-ček	v-v-šenina
jaz-ček	v-klenek
tank-sta	koleg-ně
ryb-čka	dol-na

11. Ve které z dvojic jsou slova se stejným kořenem?

- a) geografie - zeměpis
- b) sňatek - ženitba
- c) zákeřný - křoví
- d) určitě - jistě

Odvozování přídavných jmen

a) příponami

vztahová (od podstatných jmen):

přivlastňovací.....	(bratr- ův , Karl- ův , horník- ův)
.....	(dívč- í , ps- í , horní- cký)
místní.....	(tábor- ový ,)(praž- ský , indi- cký)
látková	(ocel- ový , želez- ný , brambor- ový)
podle nápadného znaku	(vlas- atý , ohn- ivý , kamen- itý)
dějová	(mluven- ý , páchnouc- í , zvald- ý , kropíc- í)
účelová	(kropi- cí , bali- cí)
zesilující	(velik- ánský)
zeslabující	(šed- avý , mal- ičký)

b) předponami

zesilující	(nej -novější, pra -bídny, pře -veliký, vše -národní)
zeslabující	(ne -mladý, ne -hezký)

Cvičení

1. Tvořte přídavná jména přivlastňovací od jmen a napište:

Anička, Monika, Monička, Karla, Olga, Marie, snacha, Mácha, Purkyně, soudce

.....

2. Doplňte *i/y* a odůvodněte. Vysvětlete, kdy jde o tvar přídavného jména přivlastňovacího a kdy o tvar podstatného jména:

Přistoupili jsme k Pavlov- tak blízko, abychom si prohlédli Pavlov- sešity. Pavlov- bratři chodili do stejné školy jako Davidov- sestry. K Pavlov- si kamarádi chodili půjčovat knížky. Řekni si Jirkovi o Janov- diskety. Janin- rodiče se rozzlobili, protože jsme jim nevrátili Hrabalov- Harlekýnov- miliony. Manželé Novákov- navštívili manžele Horákov-. Manžele Dvořákov- potkaly sestry Vodákov-. Husov- výroky pobouřily církevní hodnostáře. Bratrov- děti sledovaly pohádku o kocouru Mikešov-.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 22

3. Tvořte ze jmen v závorkách přídavná jména vztahová; uvádějte přípony, vysvětlete významové rozdíly:

(vlna)oblek, (srdce).....dáma v kartách, (srdce).....
 pozdrav, (srdce)choroba, (sůl).....sloup, (hořčice).....
 semínko, (čelo).....kost, (čelo)osobnost, (dvůr).....šášek,
 (dvůr).....lyrika, (dvůr).....chování

4. Vytvořte přídavná jména z předložkových spojení, odůvodněte pravopis:
 malba na stěně....., člověk bez páteře....., chodby po straně.....,
 noc beze snů....., papír bez ceny....., dráha pod zemí.....

5. Od podstatných jmen utvořte přídavná jména měkká: telefon, okno, slon, jeskyně,
 den, havran, vrána.....

6. Doplňte –nn- nebo-n-:

rodi – ý příslušník, ply – ý obal Země, vzác – é nástě – é hodiny, ra – í noviny, ra – ý
 středověk, de – ode – í starosti, kame – ý most, skleně – ý džbán, mikrovl – á trouba,
 ce – ý šperk, dřevě – á chata, prke – á podlaha, výko – ý stroj, dceři – á společnost,
 zlome – á noha, všestra – ý vět – ý rozbor, smě – á hodnota, vi – ík byl vi – en, žena
 byla nevi – á, koru – í svědek, nada – ý člověk, sedmirane – ý svícen

7. Nahradte podstatná jména v závorkách přídavnými jmény od nich odvozenými:

(Pardubice).....perník, (Slezsko)oblast, (Staré Město).....
 orloj, (Dvůr Králové).....kino, (Rychnov nad Kněžnou).....
 náměstí, (Letná).....most, (Tbilisi).....výrobek, (Kobylisy).....
 střelnice, (Ústí nad Orlicí).....knihovna, (Aš).....výběžek, Kongo.....
 území, (Karlovy Vary).....prameny, (Adršpach)skály

8. Rozhodněte, kde se napíše přídavné jméno s malým a kde s velkým písmenem:

KLADENSKÁ příroda, NERUDŮV pomník, KAFKOVSKÁ konference, RUDOLFÍNSKÁ
 Praha, JULIÁNSKÝ kalendář, TŘEBÍČSKÝ rodák, PLZEŇSKÉ pivo, KRKONOŠSKÝ
 národní park, FAUSTŮV dům, SOKRATOVSKÉ myšlenky, ANEŽSKÝ klášter,
 VALDŠTEJNSKÝ palác, HOMÉRSKÝ epos, HOMÉROVA Ílias, VLÁRSKÝ průsmyk

9. Spojením s podstatnými jmény vyjádřete rozdíl mezi podobnými přídavnými jmény:
 kreslicí – kreslící , měřící – měřící

10. Posuďte vytvořená slova z hlediska správnosti:

zbezvýznamněný, vysmátý, zaláskovaný

Odvozování sloves

a) příponami

z podstatných jmen.....kamenět, švejkovat,
 nocovat, měřit, šroubovat, hnízdit

z přídavných jmen.....: bohatnout, divočet;.....: sladit, bílit;
: veselit se, líbit se

ze sloves:

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 23

slovesa **opětovací**: kupovat (z koupit), vylézat (z vylézt) míjet (z minout) aj.

slovesa **opakovací**: dodělávat, brávat, nosívat, chodívávat aj.

slovesa **okamžitá**: hvízdnout (z hvízdát) aj.

z příslovcí a citoslovcí: opozdit se, bédovat, cinkat, krákat

b) předponami

význam místní: odnést, unést, vznést, roznést, snést

dokonavost: nastavit, dojít, zestárnout, rozházet, vynést, dopsat

fázovost: rozjet se, dostavět, poležet si

míra: přisolit, zakřičet, přezrát, osmělit

Cvičení

1. *Jak (z kterých slovních druhů) jsou tvořena následující slovesa:*

fialovět, kralovat, zdít, měkčit, cinkat, kupovat, chudnout

2. *Slovní spojení nahradte slovesem:*

mít strach....., dělat škodu....., být hostem....., opatřit solí
....., spáchat hřích....., vytvářet lem.....

3. *Doplňte správně předpony s-/se-, z-/ze-, vz-/vze- a odůvodněte:*

kost dobře -růstá, drak se -nášel k zemi, -hlížel se v zrcadle, -těžoval si na mě, papír se -kroutil, -končit práci, -slábnout nemocí, -trávit čas, -působit rozruch, -bíhat se, -tvořit dílo, -orat pole, -pínat se, -kamarádit se, -chopit se, -klíčit, -letovat drát, -plodit potomka, -tížit situaci, -pytovat svědomí, -tmelit partu, -hlédnout film, -nést důkazy, -nést dotaz, -hlédnout k nebi, -volit správnou cestu, -volit k cestě za moře, -táhnout žalobu, -táhnout ruce k matce, hlasitě -volat, -volat schůzi, -padnout ze stromu, -platit dluhy, -pravit boty, -stárnout

4. *V jakém vztahu jsou k sobě navzájem předpony u slov :*

nastoupit – vystoupit, přiletět – odletět, nalít - vylít

5. *Všimněte si, jaké významy může mít předpona pře- u následujících sloves.*

Slovesa rozdělte do několika významových skupin:

překrojit, přesypat, přepsat, předělat, předávkovat, přehlédnout (chybu), přehnout, přejet (stanici), přejít se, přešít, přeskočit, přelézt, přelomit, převést, přezkoušet, přemístit

6. *Posuďte vhodnost a správnost následujících výrazů z hlediska slovo tvorného a významového:*

vydodat, předodat, rozanalyzovat, předjednat, vydokladovat, vyeliminovat, rozpozorovat, rozdiskutovat, rozposílat, připomínkovat, předpřipravit, odladit program, vymejlovat, pokud se ještě něco uděje, průměrovat

Odvozování zájmen

ze zájmen (kdo, co, jaký, který, čím)

neurčitost: **někdo, něco, nějaký**....., **kdo**si, **co**si....., **ledakdo, kdovíkdo**

všeobecná platnost: **kdekdo, kdeco, všelico(s), kterýkoli(v), cokoli(v)**

negace: **nikdo, ničím, nic** (k co)

omezení: **málokterý, zřídka**kdo

pochybnost: **sotvakdo, kdopak**

zvýraznění: **tento, tenhle**

Odvozování příslovcí

a) **příponami**

z podstatných jmen: celkem, honem (pův. 7. pád jména)

z přídavných jmen: mlad-ě, rychl-e, hluboc-e, hlubok-o, lid-sky

ze zájmen: tam, tudy, odtud, zde, sem, kde, kam, kudy, všude, jinde (= místní);

kdy, vždy (= časová)

tak, kolik, jinak (= způsobová)

ze sloves: mlčky, vyjma

z příslovcí: kratčeji (z krátce), hloub i hlouběji, výše i výš, lépe (k dobře),

méně (k málo) = 2. stupeň vlastnosti; nevědomky(k nevědomě)

b) **předponami**

z předložkových spojení: nadále, dodnes, odjinud, poblíž

jinak: nejdokonaleji, nehezky, přemnoho

Cvičení

1. *Z následujících zájmen kdo, co, který, jaký, čím tvořte jiná zájmena pomocí různých slovtvorných prostředků: předpon, přípon a zakončení, např. ně-, leda-, lec-, kdoví-, bůhví-, kde-, málo-, zřídka-, sotva-, ni-, -koli(v), -si, -pak, a rozhodněte, které z prostředků vyjadřují neurčitost, všeobecnou platnost, negaci, omezení, pochybnost, zvýraznění.*

2. *Uvědomte si, jak vznikla následující příslovce:*

dobře, zprava, česky, kolem, občas, tiše, nahore, úhrnem, vysoce, nahoru, zřejmě, dohromady, mlčky, kudy, zkrátka, pokaždé, bohudík, okolo, rozumně, lacino, potichu, draze, zčásti, ztěžka, vsedě, bezesporu, dokola, vlevo, vpravo, stěží, šeptem, nadobro, hlady, mimochodem

3. *Vyberte z uvedených možností nejvhodnější, popřípadě obě možnosti se stejnou platností významovou či stylistickou:*

Nemohu tu/tady zůstat. Šel kolem/okolo hřbitova. Je mi teskno/teskně. Mluvil dlouho/dlouze. Šlo to snáz/snáze/snadněji/snadnějc, než očekával. Ulož knihu tam, kde/kam patří. Letos se urodilo méně/míň brambor. Také/taky si to myslím.

4. Tvořte příslovce z uvedených přídavných jmen, uveďte pokud možno více možností. Tvořte dále tvary 2. stupně, (např. blízký – blízce, blízko – blíže, blíž):

sladký.....	vysoký.....
lehký.....	malý.....
chladný.....	křehký.....
dobrý.....	prudký.....
rozumný.....	lidský.....
hluboký.....	český.....

5. Dopřte –ně, nebo –ě. Odůvodněte:

upřím-, samozřejm-, skrom-, vědom-, soukrom-, význam-, rozum-, znám-, něm-

6. Doplňte –nn-, nebo -n-:

mluví ply-ě německy, pohyboval se dřevě-ě, všestra- ě nadaný, přicházel de-ě, jednal blahosklo-ě, červe-ě zbarvené listy

Souhrnná cvičení odvozování slov

- Která z následujících vět obsahuje nevhodně utvořené slovo?
 - Máme mezi sebou moderní a kultivované normalizátory.
 - Setkal se s několika nepřátelskými vyjednávači.
 - Úrovně soupeřova výkonu nemůžeme nikdy dosáhnout.
 - Vaši změnu bydliště je nutné podrobně zazměňovat.
- Které z následujících slov nese slovotvorný význam „stávat se nějakým“?
 - vápenatět
 - roztápět
 - překážet
 - slušet
- Předpona post- ve složených slovech jako postgraduální vyjadřuje:
 - souslednost
 - následnost
 - protichůdnost
 - zintenzivnění
- Které slovo není příbuzné se slovem změna?
 - obměňovat
 - záměnný
 - zamnout si
 - měna
- Které z následujících slov je původní (nebylo utvořeno ze slova základového)?
 - chůze
 - nikdy
 - síla
 - spravit
- Vyberte příponu, kterou je utvořeno slovo otročit:
 - či(t)
 - i(t)
 - oči(t)
 - roči(t)
- Ze dvou nabídnutých výrazů vyberte ten, který patří do uvedené věty:
 - Jakékoli eventuální / eventuelní problémy je třeba ihned řešit.
 - Málokterá skutečná hvězda byla tak spontánní / spontální jako A. Hepburnová.

8. Správné podoby tvarů 2. stupně adjektiv prudký, snadný, řídký, tichý jsou:

- a) prudší, snazší, řidší, tišší
- b) prudčí, snažší, řidší, tišší
- c) prudší, snazší, řidčí, tišší
- d) prudší, snazší, řidší, tiší

9. *Přiřadte k sobě slova a význam, jež vyjadřují jejich předpony:*

1. poskočit	A. způsobit, že někdo jedná určitým způsobem
2. pojedu	B. prostá změna vidu beze změny významu slovesa
3. postavit	C. způsobit uskutečnění děje, vyvolat jeho účinnost
4. pobláznit	D. prostá změna vidu pro vyjádření budoucího děje, typická u některých sloves pohybu
5. zanést	E. okamžitost děje se současným vyjádřením jeho malé míry

1. 2. 3. 4. 5.

10. *Která tvrzení nejsou správná:*

- a) růžemi: -emi je přípona
- b) nositeli: -li je přípona
- c) zasadit: za- je předpona
- d) nepoučitelny: -učit- je kořen

Skládání (kompozice)

.....
 kompozita.....
 kompoziční vokál (konekt).....
 morfologický šev.....

Složení nevlastní (nepravé)

okamžik, pravděpodobný aj.
 příslovečné spřežky.....

Složení vlastní (pravé)

Pravopis, svítiplyn aj.

Typy složenin:

1) **slučovací (kopulativní)**
 podstatná jména: lesostep (les + step), nosohltan, Indoevropan, propan-butan
 příd. jména: sladkokyselý, hluchoněmý, červenomodrobílý; česko-polský (slovník),
 labsko-oderský, slovesně-jmenný

2) **určovací (determinativní)**.....
 podst. jména: velkoměsto (velké město), černozem
 příd. jména : černovlasý (černé vlasy), sněhobílý

3) **vazebné (rekční)**.....
 podst. jména: vodovod (vede vodu), teploměr
 příd. jména: málomluvný, samočinný

4) **predikační (vztah predikace)**.....

Hybridní složeniny

autodoprava, elektroléčba.....

Cvičení**1. Odlište slova složená od odvozených:**

bezbranný, dřevokazný, dřevařský, dřevovýroba, rýsovadlo, bokorys, nárys, způsobit, dopoledne, veselohra, hráč

2. Které slovo svou stavbou do řady nepatří?

Starověk, novověk, pravěk, maloobchod, Jihočech

3. Odlište složeniny vlastní od nevlastních:

lichoběžky, vodotrysk, bohumilý, svítiplyn, budižkničemu, zemědělec, zeměkoule, zeměpis, cílevědomý, díkůvzdání, chvályhodný

4. Tvořte slova složená z následujících dvojic a spojte je s vhodnými slovy:

hluchý a němý, schopný práce, vlastní rukou, mluvit málo, pět let, sladká voda

5. Odlište významově příslovečné spřežky a předložkové pády tak, že vytvoříte věty:

předtím – před tím.....

vtom – v tom.....

zticha – z ticha

vcelku – v celku.....

dokonce – do konce.....

6. Co znamená složenina kuropění?

a) druh sborového chrámového zpěvu	b) chvalozpěv
c) ranní kokrhání kohoutů	d) jednoduchá, líbivá melodie, popěvek

7. Odhadněte, z jakého slovního spojení vznikla složenina vůčihledě (vůčihledně).**8. Určete, které z výrazů uvedených s lomítkem se píše zvlášť, které se spojovníkem, které dohromady:**

Televizní pořad se vysílal černo/bíle. Nad střechami vlály červeno/modro/bílé prapory. Hráči si oblékli zeleno/žluté dresy. Sestra si koupila zeleno/žlutou látku. V samoobsluze prodávali sladko/kyselé okurky. Měl na sobě světle/šedý plášť. Havíři v ostravsko/karvinském revíru plnili plán. Strávili jsme dovolenou na Česko/moravské Vrchovině. Vedoucí nás seznámil s pracovníč/právními předpisy. Tento týden vyjde nový německo/český slovník. Rakousko/uherská monarchie nevyřešila národnostní problémy. Vědecko/výzkumné úkoly je třeba zodpovědně plnit. Vypůjčil si několik literárně/historických příruček. Skončil zahradnicko/ovocnářskou školu. Líbily se nám latinsko/americké tance. Japonsko patří mezi průmyslově/vyspělé státy. Skladoval se tam strusko/vápenný odpad. Četl vědecko/fantastickou literaturu.

Zkracování (abreviace)

1. **zkratková slova**.....
vznikají:

- zkrácením jednoho základového slova (nepříliš často), např. limo (limonáda), Jára (Jaroslav), metro (fr. métropolitaine)
- spojením dvou i více zkrácených slovních částí (slabik, písmen) několikaslovného názvu, např. sitkom (situační komedie, Čedok (Česká dopravní kancelář), Pofis (Poštovní filatelistická služba)
- z původní zkratky, např. Četka (ČTK), TANAP (Tatranský národní park), TANAPu
- zkracováním i odvozováním zároveň (v hovorovém jazyce), např. esemeska (angl. SMS – short message systém), písičko (z angl. PC – personal computer), zuška (ZUŠ – Základní umělecká škola)

2. **iniciálové (písmenné) zkratky**.....
ČR (Česká republika), ČVUT (České vysoké učení technické)

3. **zkratky frekventovaných slov a slovních spojení**
např., př. n. l., a. s. (akciová společnost), atd., tzv., aj., apod.; pí (paní), fa (firma), fy (firmy), cm (centimetr), A (ampér), MUDr., RNDr., JUDr., Mgr., Ing.

Cvičení

1. *Napište zkratky následujících slov a slovních spojení:*

pan....., paní....., slečna....., svatý....., před Kristem....., jednotné číslo....., vlastní rukou....., tohoto roku....., a podobně....., to znamená....., oddělení.....; milimetr....., sinus....., tangens....., hektolitr....., ar...., hektar..., dekagram.....; chemická značka mědi....., železa....., zlata....., vody....., kyseliny sírové.....; doktor medicíny....., práv....., pedagogiky....., filozofie....., farmacie....., veterinární medicíny....., přírodních věd....., teologie.....

2. *Vysvětlete, co znamenají následující iniciálové zkratky:*

NATO.....	JAMU.....
OSN.....	DAMU.....
ODS.....	IČO.....
ČSOB.....	ČSSD.....
PC.....	ČČK.....
ARO.....	EKG.....
AV ČR.....	UNESCO.....
AMU.....	LIAZ.....

3. *Jak vznikla následující zkratková slova:*

Sazka, Čedok, alobal, Četka, Benelux, Seznamka, moped

4. *Jak vznikla nespisovná slova jako základ pro odvozování dalších slov:*

estébák, esenbák, eróhácká rekreace, gestapák, cédéčko

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Obohacování slovní zásoby

Nejužívanější způsoby:

1. **Tvoření slov:**
2. **Spojování slov v sousloví** (paměť počítače, nákladní automobil apod.)
3. **Přejímání z jiných jazyků** (fjord, laguna, markýz apod.)
4. **Překlad z jiných jazyků** (mrakodrap)
5. **Změna slovního významu** (metafora – *lopatka* turbíny, metonymie – *těsnění*)

Cvičení

Jakým způsobem se čeština obohatila o následující slova:

soustružník, podvozek, **mléčné** zuby špagety, řadicí páka, **čelo** stolu, blahorečit, Čedok, prajazyk, tenis, hod oštěpem, lazar, lesostep, černobílý, fejeton, NATO, srdcovitý, trojčipý, neúrodný, přečin, guláš, kysličník uhelnatý, software, matěj, pracovní **síla**, provazochodec, bačkora, zvýšený **nájezd**, horem dolem

Tvoření sousloví

.....
.....
.....

Druhy sousloví

1. **substantivní**.....
 - a) osobní vlak, Archimédův zákon, první jakost.....
kyselina sírová, prvosenka jarní.....
 - b) sýkora koňadra, liška Bystrouška, hřib satan.....
 - c) vrh koulí, trest smrti, skok do výšky.....
2. **slovesná**.....
dávat pozor....., vrhat koulí.....
3. **přísluvečná**
tváří v tvář, horem dolem
5. **rčení** (úsloví).....
páté kolo u vozu, černé na bílém, nosit na rukou
6. **ustálená přirovnání**
bručí jako medvěd, nervy jak provazy, silnější než smrt
7. **pranostiky**.....
Únor bílý.....

8. **pořekadla**.....
Chodí s motykou na zajíce.....

9. **přísloví**.....
Mluvit stříbro,.....

10. **výroky**.....
Kostky jsou vrženy.

Specifické jevy

1. **univerbizace**.....
.....
.....

2. **multiverbizace**.....
.....
.....

Cvičení

1. *Rozlište, co je a co není sousloví:*
dvojčlenná věta, dlouhá věta, složitá věta, Eukleidova věta, skřivan polní, symfonická báseň, slavná báseň, zelený list, zelný list, Železné hory, šicí stroj, vysoký skok

2. *Vyhledejte sousloví:*
Do pokrmů přidáváme nové koření. Pepř byl ve středověku vzácným kořením. Textilní podnik vyrábí tkaniny na moderních strojích. Jízdní kola jsou nejlevnějším dopravním prostředkem. Životopis napište na psacím stroji nebo na počítači. Dřevěná kola ze selských vozů jsou oblíbenou ozdobou chalup. Na talíř naservírujeme brambory, španělského ptáčka a volské oko.

3. *K následujícím slovům uveďte osobní jména, aby vznikla ustálená slovní spojení. Vysvětlete jejich význam.*

.....meč,chlév,vejce,.....vítězství,.....
nit,pata,muka,znamení,věta

4. *Vyberte a spojte přídavná jména s náležitými podstatnými jmény, aby vznikla ustálená spojení:*

Panamský	tvarůžky	turecký	salát
olomoucký	špagety	londýnský	káva
jablonecký	salám	vlašský	mlha
milánský	průplav	Pythagorův	zájmeno
uherský	pivo	přivlastňovací	paprsek
plzeňský	bižuterie	Roentgenův	věta

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

5. Určete, z kterých sousloví vznikla následující jednoslovná pojmenování: státnice, gumáky, základka, pololetky, taneční, jednosměrka, přesilovka, trvalá, tatarka, turek, vrchní, mikrovlnka, spacák, Kanáry, bulvár, kolínská

Přejímání slov z cizích jazyků

Typy slov cizího původu:

1. zdomácnělá

-(z lat. schola, vinum, casula, castellum, rosa)
-(z it. posta, calligote)
-(z něm. Baumwolle)
-(z hebrej. šabbath)
-(z turec. kalpok)
- závoj, půvab, otvor, mlž (z.....)
- vzduch, průmysl, vesmír, chorobný, jablko (z.....)

2. cizí

- a) zcela běžná.....auto, nafta, rekreace, prémie, tramvaj, adresa
- b) méně běžná, ale častá: charakter, extrémní, externí, export, aloe, kompenzovat
- c) omezená na okruh odborníků: anoda, neuron, reostat, diluvium
- d) mezinárodní.....: kříž, bible, biologie, televizor, ropa, magnetofon, kilogram, doktor, muzeum, tenis, kino, technika, motor aj.
- e) citátová.....: enfant terrible [anfán teribl]....., enjambement [anžambmá]....., causerie [kózrj]
- f) v odborné terminologii.....ampér, watt, ontario, damašek
- g) slova nespisovná.....špunt, kšeft, flaška, kumšt, fabrika
- h) **kalk**.....mrakodrap (Wolkenkratzer, skyscraper), podmět (subjekt), samospráva (selfgovernment)
- i) minikalk.....minisukně, autolak, radiopřijímač

Příčiny přejímání cizích slov

.....
.....
.....

Zásady používání cizích slov

.....
.....
.....

Cvičení

1. Zjistěte (např. ze Slovníku spisovné češtiny), z kterých jazyků byla přejata do češtiny slova:
drama, tragédie, komedie, atlet

EVROPSKÁ UNIE

esf

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Mluvnice | 32

kříž, literatura, kostel, televize
 barva, rychtář, rytíř, puška, říše, knedlík, plech
 princ, turnaj, páže, markýz, prezident, atašé, želé, bujón, kostým bižuterie
 farma, tramp, džentlmen, tenis, box, kemp, džem, džus, hamburger
 piano, duet, tenor, libreto, banka, valuta, špagety, salám
 armáda, tango, albatros, kanibal
 vzduch, chrabrý, jezero, prověrka, nadplán, sputnik
 půvab, obřad, okres, halušky
 guláš, čardáš, husar, lečo, langoše
 sója, čaj, kečup
 algebra, admirál, islám sultán, otoman, islám
 cherubín, amen, golet, eden
 pyžamo, šach, fez
 gejša, samuraj
 kajak, iglú
 khaki, rýže, juta
 kánoe, totem, čokoláda

robot, polka, houfnice

2. *Následující slova jsou spjata: s přírodními jevy určitých zemí (určete, kterých):*

fjord....., kaňon....., laguna....., gejzír....., džungle....., pusta.....
 se životem veřejným: mužik....., kuli....., džentlmen....., skaut.....,
 mahárádža....., šlechta....., sejm....., rubl....., jen.....